

Sju dammar i Rickleåns avrinningsområde

Hugin & Munin Kulturinformation
på uppdrag av Länsstyrelsen Västerbotten
10 december 2021

Bakgrund

Länsstyrelsen har för avsikt att långsiktigt åtgärda vandringshinder flottledsdammar inom Rickleåns avrinningsområde. Syftet är att skapa fria vandringsvägar för vattenlevande djur/växter samt att i möjligaste mån återskapa mer naturliga hydrologiska förhållanden mellan vatten och land. Rapporten ska användas som ett underlag till miljökonsekvensbeskrivning (MKB) som beskriver vilka kulturhistoriska värden som finns.

ÅTGÄRDER FÖR FRIA VANDRINGSVÄGAR

Alternativ 1: Hela dammen rivs inklusive delar av dammvallen för att ersättas med en sten- och blocksatt fors. Strandmiljön återställs så att vattnet under våren kan svämma över på ett naturligt sätt. Ur ett ekosystemsperspektiv eftersträvas detta eftersom en mer naturlig flödesdynamik i kombination med fria vandringsvägar skapas.

Alternativ 2: Dammvallen och/eller delar av dammen/fundamentet lämnas kvar om speciella bevarandevärden ska efterlevas. Men skibord, sättar eller andra hinder objekt tas bort och ersätts av blocksatt forssträcka så att fria vandringsvägar skapas igenom dammvallen/dammfundamentet.

Alternativ 3: I vissa fall kring dammar med höga kulturvärdena eller annan samhällsnytta kan fria vandringsvägar skapas med en faunapassage. Detta innebär att en konstgjord bäck anläggs runt dammen i stället, ofta ett stycke från själva dammen men igenom dammvallen. Faunapassager kan också vara en lösning vid extra komplicerade åtgärder nära vägar eller annan samhällsviktig struktur.

KULTURHISTORISK DOKUMENTATION OCH VÄRDERING

- 1: En nulägesdokumentering av damm och vall med foton, skisser mm och beskrivande text.
- 2: En historisk bakgrundsbeskrivning av damm inklusive dammvall och dess kulturhistoriska värde. Redovisning av eventuella specifika delar som ger det kulturhistoriska värdet (för bedömning om det går att spara vissa delar av dammen och ändå få fungerande fiskvandring). Motivation om det är delar eller helheten som är intressant ur kulturmiljösynpunkt.
- 3: Utifrån den kulturhistoriska värderingen görs en bedömning av hur kulturvärdet påverkas eller inte påverkas vid en åtgärd (alt. 1–3 nedan), d.v.s. dammens tålighet eller känslighet. Varje damm klassas efter en 5-gradig skala, där 5 är mycket känslig och 1 mycket tålig för en åtgärd.

TIDIGARE DAMMINVENTERINGAR

I länsstyrelsen databas är cirka 1250 dammar av olika slag registrerade. De har insamlats via inventeringar i länsstyrelsens regi 1976–1984 samt SMHI:s dammregister 1995. 491 av dessa dammar besiktades 2003 varvid flera parametrar beskrevs, däribland grad av vandringshinder och dämning, kulturmiljö och status på dammkroppar och farbanor. (Vennman 2003). En byråmässig kulturhistorisk utvärdering av 385 av databasens dammar utfördes 2008 (Vennman 2008). Sedan dess har ytterligare ”dammrapporter”, baserade på besiktningar i fält utförts, t.ex. Granholm 2018 och Johansson 2020. De kriterier för bedömning av kulturhistoriskt värde som i formulerades i Johanssons rapport 2020 tillämpas även i denna rapport.

Innehållsförteckning

Översiktskartor samtliga dammar	4
Fältarbetet och rapporten	5
Kulturhistoriskt värde	6
Dammterminologi	7
HISTORISKT SAMMANHANG	
Flottningsdammar	8
Kvarn- och sågverksdammar	9
Kraftverksdammar	9
Dammar för fiskodling	9
REDOVISNING AV DAMMARNAS:	
1013D Åkerbäcken	10
281D Risådammen, Risån	12
798D Mensträskdammen, Valburån	14
797D Granströms kvarndamm, Valburån	15
795D Granströms sågdamm, Valburån	18
802D Kammenmyrforsdammen, Braxenån	20
803D Rönnfällsdammen, Braxenån	22
Sammanfattning	24
Käll- och litteraturhänvisning	25

FÄLTARBETET OCH RAPPORTEN

Fältarbetet utfördes under två dagar, den 29 oktober och 8 november. Höga vattenflöden, nysnö och is medförde vissa begränsningar i besiktningen. Lena Olofsson och Inge Lindström ansvarade för den kulturhistoriska delen. Kalle Lindström bedömde åtgärder för fria vandringsvägar. Rapporten har sammanställts av Lena Olofsson. Den historiska dokumentationen bygger på studier av arkivmaterial, litteratur, historiska kartor och i viss mån informanter. Varje damm inleds en hänvisning till "dammregistret", vilket avser länsstyrelsens databas.

Några historiska foton på dammarna i den här rapporten har inte påträffats, men foton från Tvärån och Korvbäcken i Rickleåns flottledssystem får råda bot på det, här Korvbäcken:

*Foton från 1926 visar en flottningsränna i Korvbäcken, en biflottled till Rickleån.
(Foto: Elof Olofsson/Västerbottens museum).*

Kulturhistoriskt värde

BEDÖMNINGSGRUNDER

I begreppet kulturhistoriskt värde ingår flera bedömningsgrunder (Johansson 2003 och 2020), här delvis omskrivet:

- Miljöns historiska egenskaper, d.v.s. av vilken anledning den tillkommit och när.
- Miljöns läsbarhet i landskapet, d.v.s. vilken förmåga den har att kommunicera historiskt sammanhang, både det materiella och immateriella, såväl i dag som i framtiden.
- Hur typisk och välbevarad miljön är.
- Den omgivande miljön (eget tillägg)

TRE NIVÅER

Bedömningen av dammarnas kulturhistoriska värde delas in i tre nivåer, enligt Johansson 2020:

- **Högt** – en miljö som har högt kunskapsvärde, är representativ och/eller gör kulturmiljön läsbar.
- **Måttligt** – en miljö som kan vara påverkad av utrivning/förfall, men som ändå är representativ och har behållit ett visst dokumentvärde och läsbarhet.
- **Lågt** – en miljö som är fragmentarisk och inte bidrar till läsbarheten av miljön.

Dammterminologi

I rapporten används samma terminologi som i flottningsföreningens besiktningsprotokoll 1960 (flottningsarkivet) och i Dammägarens handbok (Dicksson och Spade 2016). Den skiljer sig i ett avseende från tidigare dammrapporter från länet, däribland Historiska dammar (Törnlund 2008). I dessa används begreppet utskov för det som här benämns dammkista. Utskovet avser öppningen, slussen, mellan dammkistorna. Teknikhistoria nedan enligt Törnlund 2008.

DAMMKISTOR. De äldsta dammkistorna var timrade, stenfyllda och förekom långt in på 1900-talet. Huggen och kilad sten användes främst under 1910- och 1920-talen. Helgjuten betong kom på 1920-talet och årtiondet därpå prefabricerade betongplattor.

UTSKOV. Öppning eller sluss mellan dammkistorna.

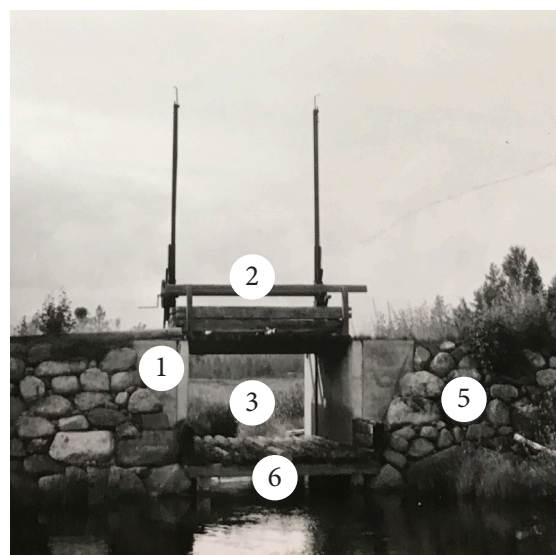
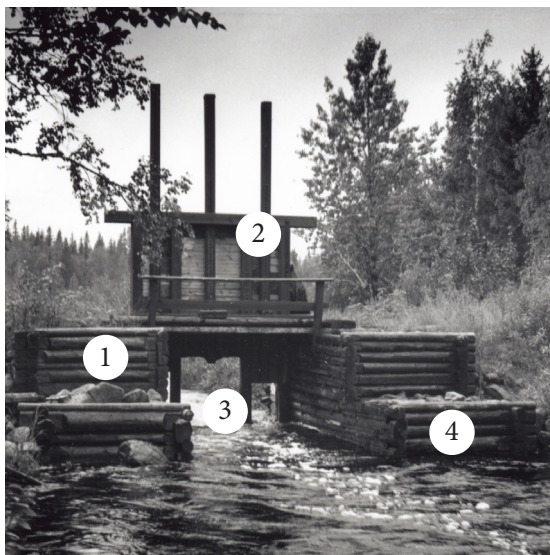
INREDE. Luckinrede eller bjälksättsinrede. Det äldre luckinredet bestod av en eller flera dammluckor som hävdes upp för hand med ett spett. Luckan låstes med en luckhake.

Bjälksättsinrede infördes på 1920-talet. Det bestod av liggande bjälkar av trä eller stål, ”sättar”, som sköts ner i spår, ”gåtar” eller sättfals, i dammöppningens sidor. Sättarna lyftes med båtshakar som krokades fast i sättarnas ändar eller med spel med kugghjul och wire eller kedja.

STÖTBOTTEN OCH KISTOR. Skibord/slussgolv och styrkistor i utloppet.

BROBANA. Kör- eller gångväg över dammkroppen.

LANDARMAR. Benämningen på vallar till flottningsdammar. Material av jord, grus och sten.

Foton på dammar från Öreälvens avrinningsområde, (flottningsarkivet).

1) Dammkistor, på fotot till vänster av timmer och till höger av betongplattor. 2) Inrede, på fotot till vänster luckinrede och till höger bjälksättsinrede. 3) Utskov/sluss. 4) Styrkista i utloppet och 5) glacisinsättning i inloppet. 6) Övre slussgolv av rundvirke.

Historiskt sammanhang

Fotot från 1926 visar Bjursjödammen i Tvärån som ingick i Rickleåns flottledssystem. Dammen ingår dock inte i den här rapporten. Foto: Elof Olofsson/Västerbottens museum.

DAMMAR FÖR FLOTTNING

Timmerflottningen började med de finbladiga vattensågarnas etablering på 1700-talet. Flottningen på Rickleåns vattenleder var kopplade till Robertsfors bruk där Kvarnforsens finbladiga såg startades 1796. Sågverksägarna fick hela skogsområdet väster om Stora Bygdeträsk och förmodligen vidtogs åtgärder för att underlätta flottningen ganska omgående. Att flotta ner timret från Rickleåns övre källflöden kunde ta tre till fem år, men när vattendragen flottledsrensats gick det på ett år. För att få skjuts på timret byggdes flottningsdammarna som skapade vattendepåer. När flottningen började efter islossningen på våren öppnades dammarna och timret spolades i väg.

Flottningens stora uppsving kom under 1800-talets andra hälft då sågade trävaror blev Sveriges viktigaste exportvara. Vattenkraften ersattes av ångmaskiner men Mårsforsens sågverk i Robertsfors drevs med vattenkraft ända fram till nedläggningen 1936. Med massafabrikernas etablering på 1890-talet blev även klenare timmer av intresse och flottningen ökade än mer. Även i Robertsfors fanns en massafabrik som drevs 1903–1948. (Fahlgren 1963, Löw och Sörlin 2014).

Av stor betydelse för flottningen blev 1880 års flottningslagstiftning som innebar att länsstyrelserna var skyldiga att inrätta allmänna flottleder. I dessa fick flottningsföreningarna flotta utan att begära tillstånd från markägarna (Törnlund 2002). Rickleåns Vattenförenings Flottningsförening bildades 1907 och ändrade namn till Rickleåns Flottningsförening 1922. Detta år var den sammanlagda längden på Rickleåns flottleder cirka 380 km. Ett av Rickleåns bivattendrag var Risån med källsjö Lidsträsket i Norsjö socken. Biflottleder till Risån var Valburån och Braxenån och alla tre reglerades 1914. Åarna hade sammanlagt 16 flottningsdamm (Flottningsarkivet). Sista året Rickleån flottades var 1961. Då hade både sågverket och massafabriken lagts ner, men timret kördes på järnväg från Robertsfors till brukets hamn i Sikeå. Flera olika faktorer samverkade till att flottningen avvecklades. Bland dessa var att timret i stället fraktades med lastbil till sågverksindustrin som anpassades till detta, att det blev brist på flottningsarbetare och att vattenkraftsintressenter önskade en avveckling av flottningen (Sörlin 1981).

DAMMAR FÖR KVARNAR, SÅGVERK, ÖVERSILNING OCH ELKRAFT

De äldsta dammarna var till för att driva små skvaltkvarnar. I stort sett varje nybyggare och bonde hade en skvaltkvarn där de malde sitt korn under höst och vår då vattenflödena var höga. Anordningarna var enkla och efterlämnar inte alltid så markanta spår. I slutet av 1800-talet började bönderna i stället bygga större gemensamt ägda kvarnar, så kallade tullkvarnar. De gick även samman i sågar som Granströms ramsåg i Valburån, belägen strax nedströms Granströms kvarn.

Dammar kunde nyttjas för flera ändamål och de vid Granströms kvarn och såg användes även för flottning. Dämning kunde också utföras för översilning av ängsmarker. Tekniken spreds av Hushållningssällskapet och var allmänt utbredd i Västerbotten vid mitten av 1800-talet. Det vattnet som dämades på vintern tappades ut när snösmältningen kom i gång på våren. Isen ryckte då loss buskar, sly och mossor som man ville bli av med. Dämningen på våren förde näringsrikt slam över ängarna. Risådammen som byggts för flottning användas också för översilning.

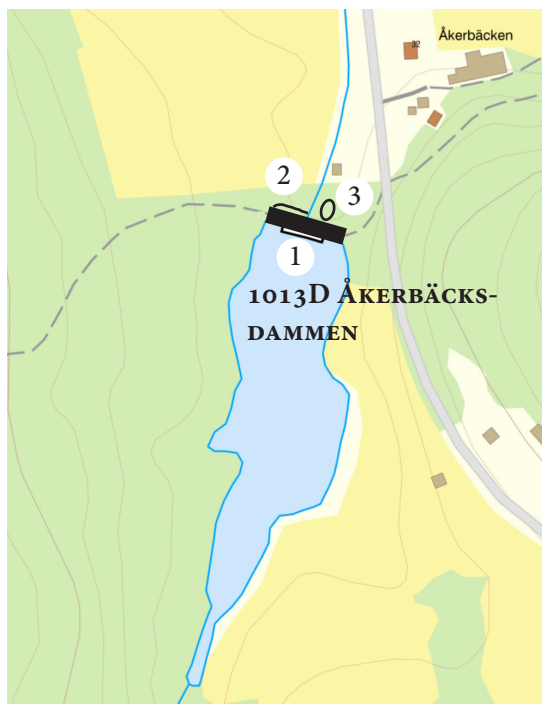
I början av 1900-talet anlades de första små bygdekraftverken av elföreningar, men också på privat initiativ. Ett sådant exempel var kraftverket i den nedlagda Granströms kvarn. Kraftverket anlades 1922 och levererade el till två gårdar i S Mensträsk fram till 1961, då gårdarna anslöts till Skellefteå Kraftverks elnät. Även elföreningar kunde få tillstånd att använda flottningsdammar.

DAMMAR FÖR FISKODLING

1865 anlade Hushållningssällskapet en fiskodling utanför Piparböle i Umeå. Det var den första i länet i modern mening och verksamheten var i huvudsak inriktad på utkläkning av laxyngel. Dammodlingarna kom i gång på allvar under 1940-talet och drevs då både av Hushållningssällskapet och privat (Carlsson 2017). Även här kunde befintliga dammar återanvändas, exempelvis som flottningsdammen Mensträskdammen. Andra fiskdammar har nyanlagts, som den i Kvarnbäcken i Överklinten.

Skvaltkvarn i Kvarnbäcken i Öreälvens aro. Vattnet rinner under byggnaden och träffar skvaltans vattenhjul. Här har dock den gamla kvarndammen ersatts av en modern fiskdamm.

1013D ÅKERBÄCKSDAMMEN

I dammregistret bedömd som definitivt vandringshinder, dämmande och med fiskväg.

ÅKERBÄCKEN

Åkerbäcken är cirka 2 km lång och får sitt vatten från myr-/våtmarker. Bäckens rinner ner i Långsjögraven mellan Långsjön och Hemsjön. På grund av dikning har Åkerbäcken förlorat det ursprungliga slingrande loppet som framträder på äldre lantmäterikartor. Bäckens tidigare namn var Kvarnbäcken och på 1820 års storskifteskarta (Bygdeå socken, Överklinten nr 1–10) redovisas en skvaltkvarn ett stycke ovanför dagens damm. Enligt dagens markägare Östen Holmström är rester efter kvarndammen synliga.

HISTORIK

Enligt dagens markägare Östen Holmström initierades dammen av Robertsfors kommun och byggdes 1967–1968. Kanadensisk bäcköring inplanterades för utsättning i Rickleån.

FÄLTBESÖK OCH BESKRIVNING

Dammen redovisas på kartan ovan. 1) Dammvallen är av jord, 50 m l, 8 m br och som högst, ca 8 m där bäcken bryter igenom. Bäckens leds genom vallen i ett betongrör.

I vallens västra kant finns ett överflynnadsskydd/urtappning till en 2) ränna som leder ner till Åkerbäcken. Rännan är 36 m l och byggd av ”halva” cementrör, 0,5 m i diam/djup. Kan det vara denna ränna som benämns fiskväg i dammregistret?

Öster om bäckens utlopp i vallen finns en vattenfylld 3) damm, oval, ca 10x5 m, 2 m djup, omgiven av vall, ca 1 m h och 1,5 m br.

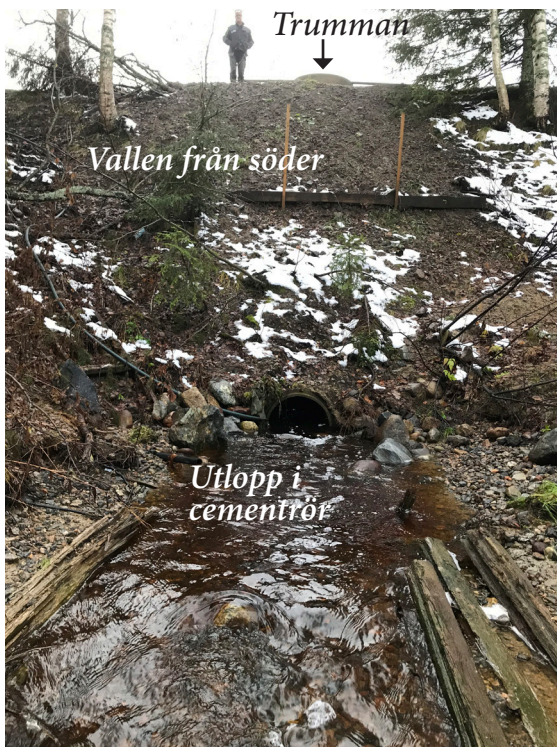

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH ÅTGÄRD

Dammen används i dag av markägare och närboende för rekreation. En skogsväg löper över dammvallen. Dammen är välbevarad, men det kulturhistoriska värdet är lågt. Känslighet för åtgärd: 1. Vandringsväg kan skapas genom åtgärd 1 men eftersom dämhöjden är avsevärd föreslås inga åtgärder alls.

Dammvallen från norr.

RICKLEÅNS ARO
ÅKERBÄCKEN
1013D ÅKERBÄCKSDAMMEN
ÖVERKLINTEN 8:19

781D RISÅDAMMEN

I dammregistret bedömd som passerbart vandringshinder, ej dämmande.

Fri vattenväg åtgärdades vid Risåns återställning 2017, då skibordet togs bort.

HISTORIK

Risån reglerades 1914 och avlystes 1963. Det fanns totalt sex flottningsdammar i Risån. Risådammen uppfördes av Inn-

ansjö byamän 1851 sedan Bureå Sågverksintressenter, blivande Bure AB, samma år fått tillstånd att flotta timmer på en föreslagen kanal mellan Risån och Lillån. Den så kallade Risåkanalen grävdes för hand till en längd av 1700 meter. Risåkanalen flottades av både Bure AB och Robertsfors AB, blev allmän flottled 1914 och flottades sista gången 1928. År 1918 byggdes Risådammen om för att kunna skilja timmer ner till Göksjön eller upp till Risåkanalen. (Granholm 2018, Johansson 2003). Tack vare ombyggnaden av dammen kunde Risåkanalen flottas från två håll.

Innansjö byamän hade tillstånd att använda dammen för översilning av ängsmarker. Dammluckorna stängdes på hösten för vintersilning och på våren för sommarsilning, men på 1940-talet upphörde dämningarna. (Johansson 2003 samt en nu borttagen informationsskylt med text från "Innansjön med omnejd 1539–1999" av Gunda Lindström).

FÄLTBESÖK OCH BESKRIVNING

De två dammkistorna är av helgjuten betong, ca 6x3 m st och 5 m h ovanför vattenytan. Rester av de gamla dammkistorna av huggen sten förefaller finnas kvar. Utskovet är ca 10 m brett, men inredet är borttaget. De två landarmarna utgör vägbana och är ca 35 m l, 8 m br och 4–5 m h. Närmast dammkistorna består de av både huggen och kilad sten samt av betongblock. Vid norra dammkistan finns en glacisinsättning uppströms. Över dammen går en vägbro av trä på järnbalk och med järnräcken.

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH ÅTGÄRD

Risådammens kulturhistoriska värde är måttligt. Den upplevs mer som en vägbro än som en flottningsdamm. Känslighet för åtgärd: 2. Fri vattenväg åtgärdades 2017 genom att skibordet togs bort.

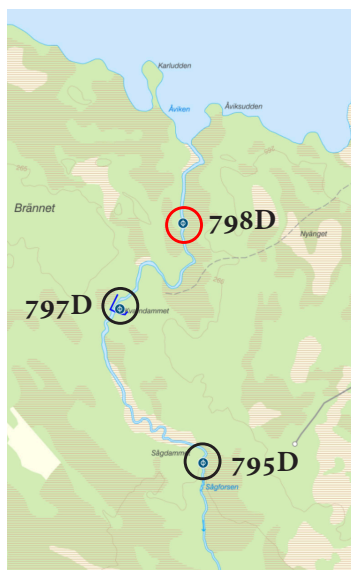
Dammen har dock ett indirekt kulturhistoriskt värde som är högt – Risåkanalen. Tack vare dammen kunde kanalen flottas från båda hållen, vilket torde vara tämligen unikt i Sverige. Risåkanalen är i dag är högst avläsbar i fält och bör dokumenteras och registreras i FMIS. Önskvärt vore också att information om Risåkanalen tas fram för allmänheten. En skylt som berättar om helheten kan placeras vid dammen.

Risåkanalen sommaren 2018.

Risådammen nedströms och uppströms. 1) Dammkistor av helgjuten betong med sättfals. 2) Glacisinsättning. 3) Cementblock närmast dammkistan. 4) Vägbro med brobana av trä på järnbalk. 5) Rest av de gamla dammkistorna?

798D MENSTRÄSKDAMMEN

I dammregistret bedömd som partiellt vandringshinder, dämmande.

HISTORIK

Valburån reglerades 1914 och avlystes 1963. Det fanns fem flötningsdammar i ån varav Mensträskdammen var den ena. I flötningsarkivets historiker står att dämning fick göras till en höjd av en meter 20 dygn sedan Örnräsket blivit isfritt.

FÄLTBESÖK, BESKRIVNING

Dammen är försedd med inrede och galler för en fiskdamm. Av igenväxning och avsaknad av gångbro att döma förefaller den inte att nyttjas. Den höga vattennivån gjorde anläggningen svårbeskriven och vi kunde inte ta oss över på västra sidan av ån. 1) Konstruktionen mellan dammvallarna är av trä och järn med 2) järngaller. 3) "Utskovet" är 1,5 m br, inloppet är trattformat. Den östra landarmen är ca 15 m l, 2 m br och 0,2–0,6 m h. Den västra landarmen uppskattas till samma längd med hjälp av terrängskuggningskartan.

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH ÅTGÄRD

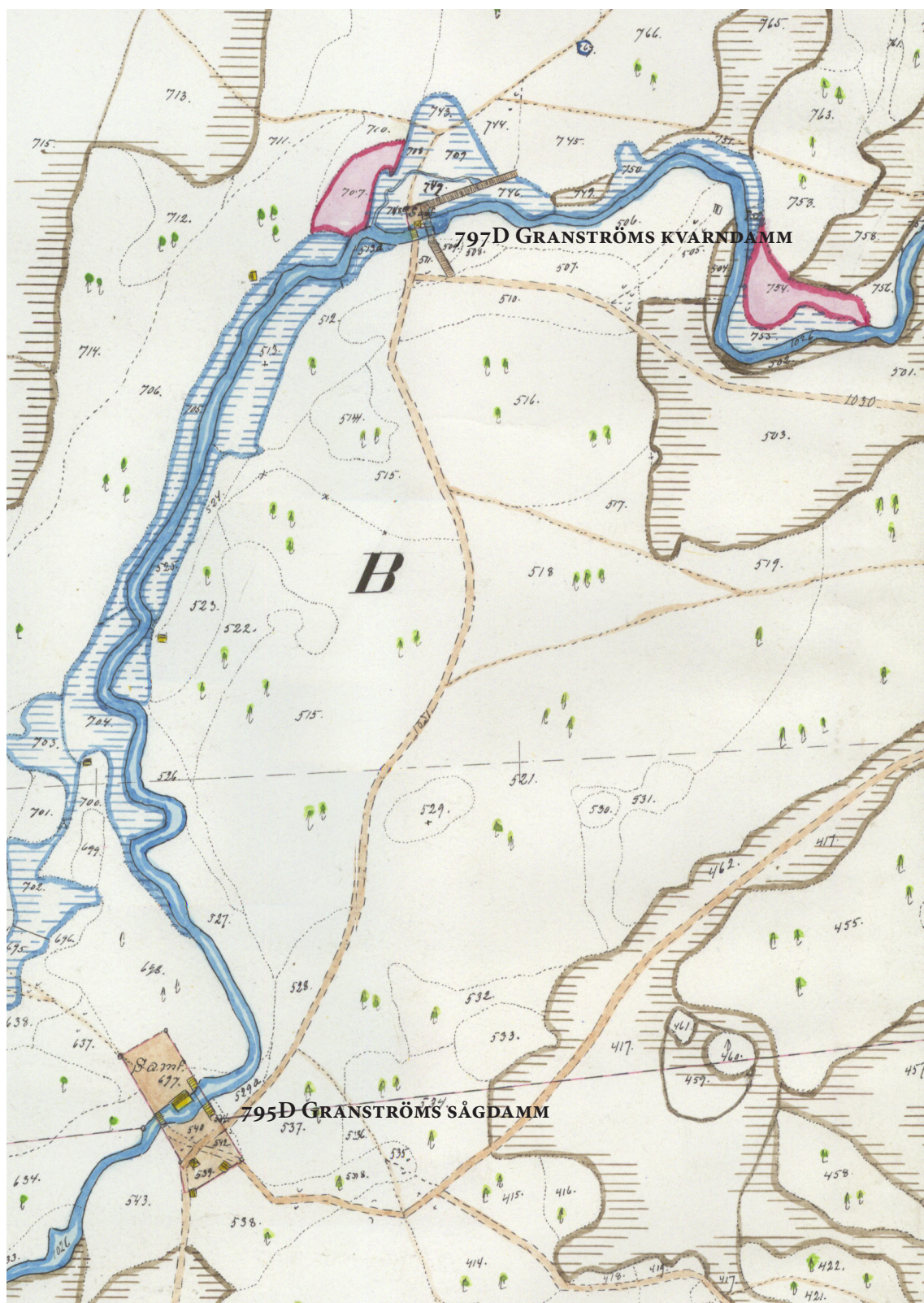
Dammen är fortfarande avläsbar men dammkroppen är i dåligt skick. Det kulturhistoriska värdet är måttligt, känslighet för åtgärd: 1. Vi föreslår åtgärd 2, att regleringen och delar av vallarna tas bort.

FMIS L2021:7790

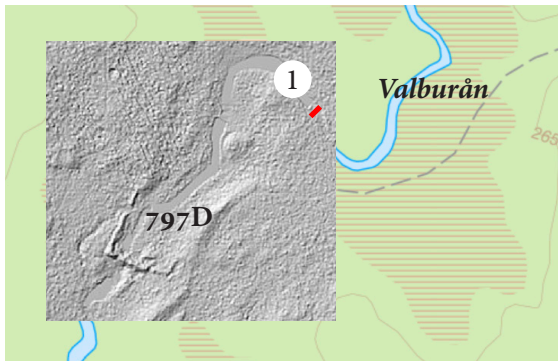
Dammvall 15 m lång, 2 m bred och 0,2–0,4 m hög med öppning för bäck ca 3 m bred.

RICKLEÅNS ARO
VALBURÅN
797D GRANSTRÖMS KVARNDAMM
NORSJÖ GRANSTRÖM 2:1

Laga skifteskarta över Granström, upprättad 1893 (24-noö-avs278).

797D GRANSTRÖMS KVARNDAMM

I dammregistret bedömd som definitivt vandringshinder, dämmande.

FMIS L2021:7788

Dammvall, U-formad, sammanlagt 130 m lång, 2–3 m bred och 0,4–1,5 m hög. Öppning för bäck 3 m bred. På ömse sidor av öppningen är rester av stenkistor nedströms.

Terrängskuggning visar dammvallarna.

HISTORIK

Flottningsarkivets historiker berättar att Granströms kvarndamm var en av sex flottningsdammar i Valburån. Den framträder på laga skifteskartan 1893 och beskrivs ”Kvarnplats med dammrättigheter”. Dammvallarna på kartan är omfattande och förefaller överdimensionerade för en skvaltkvarn. Troligt är att Granströms kvarndamm fungerade som flottningsdamm redan då. Kvarnen byggdes 1866, användes fram till 1918 och kallades ”Menteslikvarna”. 1922 köpte Anselm Johansson i S Mensträsk kvarnen och byggde om den till en liten kraftstation med en likströmgenerator som drevs av ett vattenhjul. Kraftverket försåg S Mensträsks två gårdar med el (1000kv) fram till 1961 då det lades ner (Hellder 1979, Norsjö sockens historia 1976).

FÄLTBESÖK OCH BESKRIVNING

Dammvallen öster om ån är ca 40 m l, 5–3 m bred och 0,5–1,5 m h. Vallens fortsättning i väster uppskattas (vi kunde inte ta oss över ån) vara ca 20 m lång plus den ca 80 m l vall som bildar en vinkel i riktning NNÖ-SSV. Dammkistorna, ca 2 m l, har varit timrade och murkna stockar syns i kanten. Utskovet är ca 1,5 m brett, men vad som återstår av ev. inrede går inte att se p.g.a. vattennivån. Dämningsnivå är ca 1 meter. Övrigt: ett stycke uppströms syntes en 1) tröskel (se kartan) av stockar (?) som vid lågvatten kan utgöra hinder. På sträckan upp till Mensträskdammen iaktogs bottnar med fint lekgrus.

Anselm vid generatorn i kraftstationen inrymd i kvarnbyggnaden, 1953.

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH ÅTGÄRD

Dammen har nyttjats för kvarndrift, flottning och elkraft. Dammkroppen är snart förlorad men de mäktiga dammvallarna gör historien avläsbar. Det kulturhistoriska värdet är måttligt, känslighet för åtgärd: 2. Förslag på åtgärd: 2, att dammkistor och ev. inrede tas bort tillsammans med en del av vallen som löper rakt över ån. Alternativt tas endast en del av vallen på åns östra sida bort. Den ca 80 m l vallen som löper NNÖ-SSV lämnas orörd.

RICKLEÅNS ARO
VALBURÅN
797D GRANSTRÖMS KVARNDAMM
NORSJÖ GRANSTRÖM 2:1

1) Rest av timrade dammkis-
tor och inrede.

2) Del av dammvallen väster
om ån samt 3) vallen som
löper i dess vinkel.

795D GRANSTRÖMS SÅGDAMM

Bedöms i dammregistret som definitivt vandringshinder, dämmande.

FMIS L2021:7787

Dammvall 20 m lång och 3 m bred och 0,2 - 1,2 m hög. Öppning för bäck 2 m bred. Knuttimring synlig i öppningen. Stenkistor på ömse sidor av öppningen nedströms.

HISTORIK

Flottningsarkivets historiker berättar att Granströms sågdamm var en av fem flottningsdammar i Valburån. Granströms sågdamm finns med på laga skifteskartan 1893. Det var en ramsåg med två vattenhjul, byggd på 1870-talet och använd fram till omkring 1910. Den låg på samfälld mark med ägare i byarna Kattisträsk, Sämskkälen, Granström och Långvattnet (Hellder 1979).

FÄLTBESÖK OCH BESKRIVNING

Den östra dammvallen är ca 15 m l, 3 m br och 0,3–1,5 m h. Väster om ån är vallen något böjd, den följer dammen, ca 25 m l, 2,5 m br och 0,5–2 m h. Dammkistorna, ca 2 m l är timrade och stenfyllda. Utskovet är ca 1,5 m br. På vardera sida vid utloppet finns rester av timrade styrkistor.

Nedanförl dammen löper en rak vall 7 m ut från västra stranden och som delar vattendraget mitt itu. Vallen är ca 35 m l, 2–3 m br, 0,5–2 m h. 1893 års karta visar ramsågen stod däröver rännan men i dag finns inte något inlopp kvar i dammvallen. Strax nedströms stenvallen är stensamlingar, ca 3–5 m l, 2–3 m br av 0,2–1 m st stenar, på ömse sidor om stranden. Sannolikt utgör de rester av fundament till den bro som syns på 1893 års karta. Kartan visar också tre små byggnader på östra stranden, men av dessa syntes inga spår, ej heller av de gamla kärrvägarna.

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH ÅTGÄRD

De timrade damm- och stenkistorna är i stort sett förlorade då virket är ruttet. Dammvallarna är tydligt avläsbara i landskapet. Det kulturhistoriska värdet är måttligt, känslighet för åtgärd: 1. Dämningsnivån är cirka 2 m och den ursprungliga forsacken har varit dubbelt så bred som i dag. Vi föreslår åtgärd 2, att ta bort kvarvarande dammkistor och de delar av vallarna som krymper åns ursprungliga bredd.

1) Timrad, stenfylld dammkista.

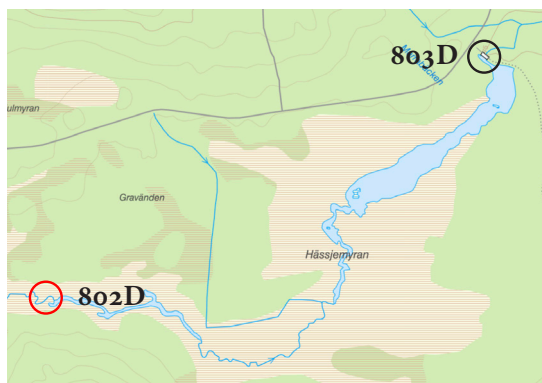
2) Plank över dammkistorna visar att den används som gångbro.

- 1) Stenkista med kvar-
varande ruttet timmer.
2) Gångbron över ån
och 3) dammvallarna
som skymms av träden.

- 4) Vallen som delar
fåran itu och där sågen
en gång stod mot västra
stranden.

802D KAMMENMYRFORSDAMMEN

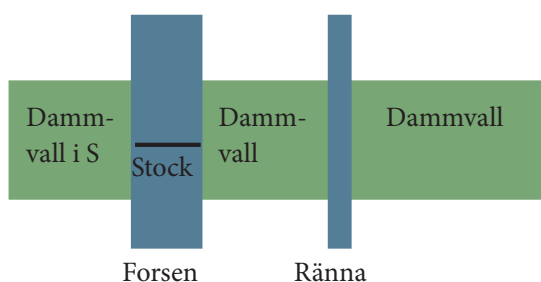
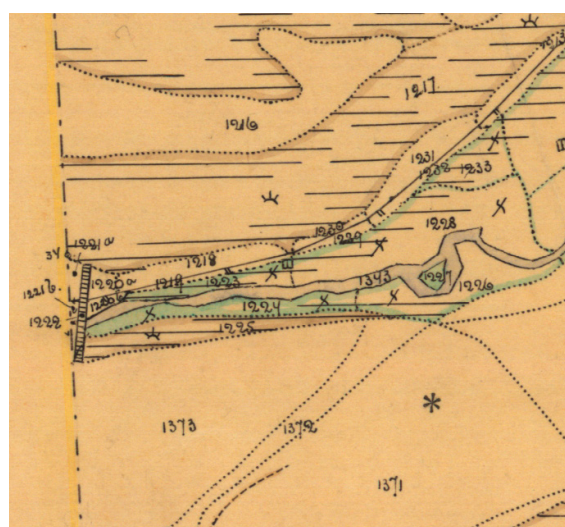
I dammregistret bedömd som passerbart vandringshinder, ej dämmande.

HISTORIK

Kammenmyrforsdammen var enligt flottningsarkivets historiker en av tre flottningsdammar i Braxenån. Dammen syns på laga skifteskartan över Rönnfällan 1918 (24-noö-455), se nedan. Dammen ligger längs rågången mot Stensliden.

FÄLTBESÖK OCH BESKRIVNING

I forsen mellan landarmarna ligger en eller ett par timmerstockar (högvatten gör det svårt att se), ca 2,5 m l, som bildar en liten vattentröskel. Landarmen på forsens södra sida var ej nåbar men uppskattas vara ca 5 m br och 2 m h. Landarmen norr om forsen är ca 8 m l, 5 m br och 2 m h och genomskärs av en ränna som är ca 1 m br. Längs kanterna syns en murken timmerskoning och i botten enstaka delar av trä. De foton som togs 2003 (Vennman 2004) visar långa stockar i botten i rännan. Foton på vattentröskeln i forsen visade då rester av timrade dammkistor (?).

KULTURHISTORISKT VÄRDE OCH ÅTGÄRD

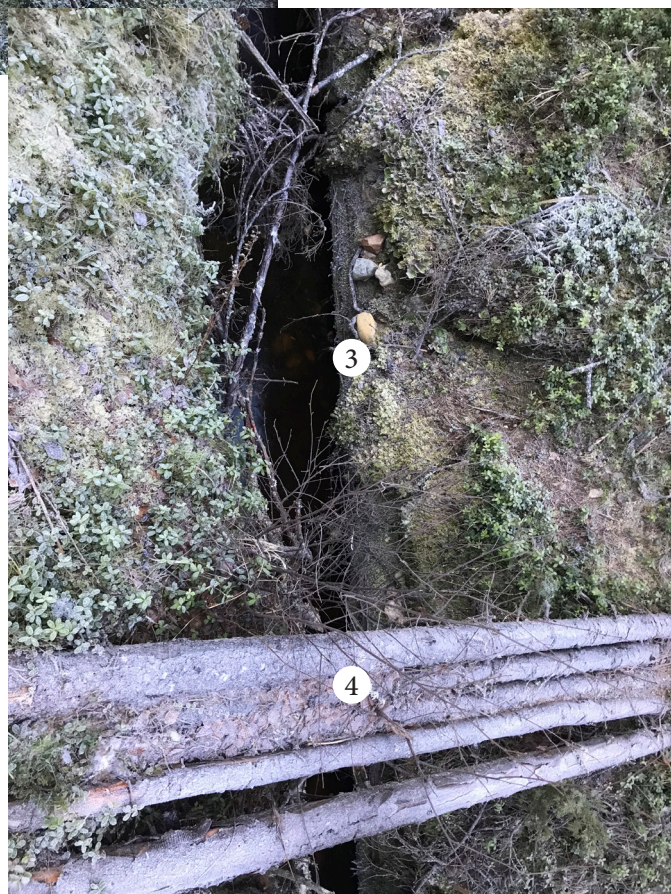
Dammen har låg läsbarhet i landskapet, allt virke är snart borta, och det kulturhistoriska värdet är därför lågt. Känslighet för åtgärd: 1. Dammen bedöms som passerbar men en liten manuell åtgärd kan vara att avlägsna timret i forsen.

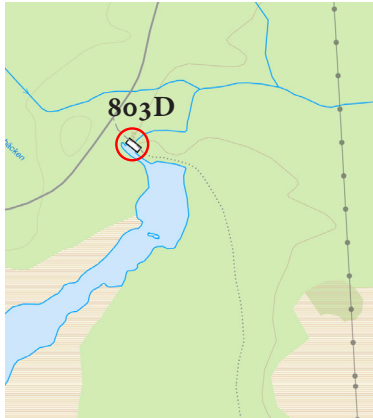
RICKLEÅNS ARO
BRAXENÅN
802D KAMMENMYRFORSDAMMEN
NORSJÖ RÖNNFÄLLEN 1:6, NORSJÖ STENSLIDEN 1:5

- 1) Forsen med liten tröskel som kan tas bort.
- 2) Landarmen på södra sidan av forsen.

- 3) Timmerskodd ränna.
- 4) Spänger att gå på.

Den nutida Rönnfällsdammen vid Braxenåns nya lopp.

Rönnfällsdammen 1960 vid Braxenåns ursprungliga lopp.

Landsvägsbron med damm (?) på laga skifteskartan 1918.

803D RÖNNFÄLLSDAMMEN

I dammregistret bedömd som partiellt vandringshinder, ej dämmande.

HISTORIK

Braxenån reglerades 1914 och avlystes 1963. Av flottningsarkivets historiker framgår att det fanns tre flottningsdammar i Braxenån varav Rönnfällsdammen var den ena. Landsvägsbron på laga skifteskartan över Rönnfällan 1918 (24-noö-455) löper sannolikt över dammen.

Objektet 803D Rönnfällsdammen är dock inte samma damm. 803D skapades, enligt Arne Berggren i Rönnfällan, för cirka 30 år sedan, då stenarna lades dit till hinder för traktorkörning. Enligt Erik Lundström i Bastuträsk togs den gamla flottningsdammen bort eftersom den var förfallen. Vallen fylldes igen och i samband med detta fick Braxenån sitt nya och nuvarande lopp.

FÄLTBESÖK OCH BESKRIVNING

Vid fältbesöket fann vi dammens belägenhet märklig då den placerats vid en till synes grävd kanal vid sidan av vattendraget. Kanalen och dammen kunde knappast ha fungerat för flottnings. Ekonomisk karta 1961 och flygfoto cirka 1960 (minkarta) visar att Braxenån letts om – och var flottningsdammen Rönnfällsdammen låg. Den gamla landsvägens vägbank är fortfarande tydlig och på håll syns även dammvallen som vi vid besöket tolkade som den gamla vägbanken.

803D består av en vall, ca 8 m l, 1-2 m br och 0,4–1,5 m h av 0,4–1,5 m st stenar. Fallhöjden är cirka en meter och dammen är ett definitivt vandringshinder.

KULTURHISTORISK VÄRDE OCH ÅTGÄRD

803D Rönnfällsdammens kulturhistoriska värde är låg, känslighet för åtgärd: 1. Förslag på åtgärd: 1, att alla stenar tas bort.

RICKLEÅNS ARO
BRAXENÅN
803D RÖNNFÄLLSDAMMEN
NORSJÖ RÖNNFÄLLAN 1:4

Fotot ovan visar Braxenåns 1) nya lopp som skapades sedan flottningsdammen fyllts igen någon gång vid decennieskiftet 1960/1970. Till vänster syns 2) stenarna som lades dit för "cirka 30 år sedan" samt några träbroar. Fotot nedtill visar stenarna och fallet.

Damm	Dammkistor	Inrede	Slussgolv	Kulturbist. värde	Känslighet för åtgärd	Åtgärd	Lämplig för infoskyltning
1013D Åkerbäcken	Annat	Fiskdamm		Lågt	1	Ingen	
281D Risådammen	Helgjuten betong, 1 utskov	Borttaget		Måttligt	2	Ingen	X
798D Mensträskdammen	Trä-och järnbalk, 1 utskov	Fiskgaller		Måttligt	1	2	
797D Granströms kvarndamm	Timmerrester, 1 utskov	Går ej att bedömma		Måttligt	2	2	
795D Granströms sågdamm	Timmerrester, 1 utskov	Saknas		Måttligt	1	2	
802D Kammenmyrforsdammen	Timmerrester	Saknas		Lågt	1	1	
803D Rönnfallsdammen	Annat			Lågt	1		

Källor och litteraturförteckning

FLOTTNINGSARKIVET

Rickleåns flottningsförening F10

F.I. Flottledshandlingar 1–7, 1872–1956

F.II. Historiker

DIGITALA KÄLLOR:

<https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=429c5a66099a48fe8352d5f9b12d138d&bookmarkid=27758>.

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

<https://minkarta.lantmateriet.se/>

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Översikts- och detaljkartor i rapporten kommer från Fornsök.

RAPPORTER OCH TRYCKTA KÄLLOR

Andersson, Berit m fl. Kunskapsunderlag om kulturmiljöer i vatten längs Rickleåns och Kågeälvens vattensystem. Västerbottens museum i samarbete med Skellefteå museum 2020.

Brunnström, Lasse, Spade, Bengt. Elkraft & Kraftverk, Västerbotten nr 3 1992.

Bygdeå sockens historia, red Karl Fahlgren. Umeå 1963.

Carlsson, Ulf. Fiskets utveckling och administration i Västerbotten. Hushållningssällskapets verksamhet från 1800-talet till 1967. Länsstyrelsen Västerbotten 2017.

Granholm, Nina. Övergripande kunskapsöversikt för kulturmiljöer i Rickleån, Risån, Sikån, Tallån, Tvärån och Lugnbäcken. Länsstyrelsen Västerbotten 2018.

Granholm, Nina. Kulturmiljöer i vatten Ett kunskapsunderlag om flottningsslämningar, kraftstationer, kvarnar och sågar i Västerbottens län. Länsstyrelsen Västerbotten, Meddelanden 5, 2013.

Hellder, Ivar. Skellefterregionens elektrifiering. Skellefteå 1979.

Hembygdsboken Norsjö socken. Norsjö kommun, 1976.

Johansson, Lage. 2003. Västerbottens industrihistoriska arv. Inventering av industrimiljöer i Västerbottens län 2002-2003. Skellefteå 2003.

Johansson, Lage. Kulturmiljöunderlag för fem dammar inom Armsjöbäckens och Hörnåns aro och en damm inom Öreälvens aro, 2020.

Strategi för skydd och restaurering av sjöar och vattendrag i Västerbottens län. Länsstyrelsen Västerbotten 2008.

Sörlin, Sverker. Flottningen i Västerbotten. Västerbotten nr 3 1981.

Törnlund, Erik. Flottningen dör aldrig: bäckflottningens avveckling efter Ume- och Vindelälven 1945-70. Umeå universitet 2002.

Törnlund, Erik. Flottningslämningar i Västerbottens län – historisk översikt och kulturhistoriska värdekriterier. Umeå 2006.

Törnlund, Erik. Historiska Dammar i våra levande sjöar och vattendrag. Umeå 2008.

Vennman, Tommy. Damminventering I Västerbottens län 2003. Ett led i arbetet mot miljömålet ”Levande sjöar och vattendrag”. Länsstyrelsen, Västerbottens län. Meddelande 8, 2004.

Widmark, Dag. Småskalig vattenkraft och kulturmiljövård. Riksantikvarieämbetet 2002.

Västerbotten genom tiderna, andra upplagan, Länsstyrelsen Västerbotten 2014.